

О. Л. Храмова-Баранова

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ГРАФІЧНИХ ТЕХНІК НА ШРИФТОВЕ МИСТЕЦТВО

На основі аналізу історичних аспектів розвитку графічних технік як засобів графічної виразності необхідно дослідити вплив цих технік на шрифтове мистецтво задля розкриття творчого потенціалу митців. На сьогоднішній день мало досліджень з цієї проблематики, а поодинокі дослідження не повною мірою відображають вплив графічних технік на шрифтове мистецтво. Мета дослідження полягає в необхідності популяризації графічних технік, ефективному доборі їх як засобів графічної виразності у шрифтовому мистецтві і дизайні. Недостатня вивченість графічних технік, їх вагомого значення та ролі у шрифтовому мистецтві і затвердженні художнього образу визначає актуальність теми. Досліджено історіографію проблематики і доведено, що над дослідженням становлення і розвитку графічних технік і шрифтового мистецтва працювала невелика кількість науковців. Вагомий внесок у дослідження цих питань зробили такі фахівці, як А. Лецинський, В. Фаворський, В. Єфимов, С. Смирнов, Є. Пономарьов, Л. Проненко тощо.

Ключові слова: мистецтво, шрифтове мистецтво, каліграфія, графічні техніки.

Постановка проблеми. Питання впливу графічних технік як засобу виразності на розвиток шрифтового мистецтва є одним із актуальних, і його вирішення неможливе без вивчення найкращих зразків матеріальної та духовної культури. Необхідно дослідити графічні техніки з метою їх ширшого використання в різних видах шрифтового мистецтва. Варто звернути увагу, що на сьогоднішній день є дослідження, але вони не повною мірою відображають аналіз впливу графічних технік на розвиток шрифтового мистецтва. Актуальність роботи полягає в необхідності відродження та популяризації графічних технік, ефективному доборі засобів графічної виразності у шрифтовому мистецтві. Дослідження дає можливість виявити основні концепції в репрезентації шрифтового мистецтва графічними техніками.

У дослідженні застосовано конкретно-історичний метод для аналізу впливу графічних технік і здобутків митців у їх популяризації, а також використано метод порівняльного аналізу й історико-культурного підходу, що сприятиме виявленню основних тенденцій розвитку графічних технік у творчості митців у шрифтовому мистецтві. Системний метод дає можливість комплексно дослідити складні системи, наприклад, шрифтове мистецтво в цілому, його напрями, значення особистості в розвитку графічних технік тощо. Цей метод передбачає вивчення кожного елемента системи шрифтового

мистецтва, їх зв'язку з іншими елементами, а також встановлення оптимальних умов розвитку всієї системи.

Досліджено історіографію проблематики і доведено, що над питаннями становлення і розвитку графічних технік у шрифтовому мистецтві працювала невелика кількість науковців, а вагомий внесок у дослідження графічних технік зробили такі фахівці, як А. Лещинський, В. Єфимов, В. Фаворський, С. Смирнов, Є. Пономарьов, Л. Проненко тощо [1–5]. Однією з фундаментальних праць стала робота А. Лещинського «Основи графіки» (2003) [1]. В ній автор детально розповідає про види графіки, графічні техніки. В розділі книги йдеться, зокрема, про розвиток графічних технік, різновиди технологій та прийоми виконання, інструменти для створення відтисків, а також надаються ілюстрації робіт. У статті Г. Вовчок «Виховна функція ілюстрації дитячої книги» (2013) шрифтове мистецтво книги для дітей розглянуто як один із методів виховання, який допомагає глибше і докладніше сприймати текст, чому сприяють і графічні техніки [2]. В дисертації Г. Аксенова «Еволюція художньо-образної виразності в графічному дизайні в процесі розвитку поліграфічних засобів» (2008) досліджуються процеси і технології, пов'язані з друкарською підготовкою поліграфічної продукції. Це дослідження може бути використано як допомога для тих, хто навчається за спеціальністю «Дизайн» спеціалізації «Графічний дизайн», і аспірантів, що займаються дослідженнями в галузі мистецтвознавства, графічних технік і технологій поліграфічної продукції [3].

Мета дослідження полягає в ґрунтовному аналізі процесів становлення і розвитку графічних технік та використання їх у шрифтовому мистецтві, в необхідності аналізу творів митців, які працювали в графічних техніках. У дослідженні необхідно виконати мистецтвознавчий аналіз творчості українських митців з позиції репрезентації шрифтового мистецтва і дизайну завдяки графічним технікам.

Викладення основного матеріалу. Мова графічного твору відзначається лаконічністю порівняно з живописом. За призначенням і змістом графіка поділяється на: станкову, прикладну та ін. До оригінальних графічних творів відносять рисунки сангіною, вугіллям, олівцем та іншими матеріалами. До естампної графіки як художнього друку відносяться друковані форми з яких можливо отримувати декілька відбитків, а способи художнього друку класифікуються за створенням друкарської форми і особливостями друку [1].

Одна з найдавніших графічних технік – туш, перо. Перо – інструмент для малювання тушшю або чорнилом, відоме у народів Сходу як «калам». Ще з давнини використовували пера пташині й очеретяні, а наприкінці XVIII ст. почали використовувати металеві пера, які дають тонку і рівну лінію. Очеретяні і гусячі пера дають більш енергійний штрих, хоча можливості їх більш обмежені, ніж у металевого пера. Поршневі або кулькові ручки зручні для нанесення рівних ліній, але, незважаючи на такі переваги, найбільшу експресивність надають класичні технології, а саме: рисунок пером і очеретяною паличкою, що дозволяє проводити тонкі лінії і штрихи. Туш –

матеріал для малювання пензлем або пером, виготовляється із сажі та клею. Наприклад, у такій графічній техніці працював англійський графік Обрі Бьордслі, характерною рисою картин якого стала відсутність зайвого. Митець, розташовуючи маси чорних і білих плям, провідну роль у композиції надавав рівновазі та контрасту. Насичені деталями, виконані однією лінією, фігури і предмети в творах О. Бьордслі виступають об'ємними і емоційно виразними. О. Бьордслі займався самовдосконаленням та самовихованням і, перш ніж розпочати процес створення графічного твору, вивчав історію мистецтва, визначав найбільш вдале використання композиції, кольорового рішення, що згодом застосовував у своїх творах. Ескізів митець не виконував, а першою визнаною роботою О. Бьордслі стали ілюстрації до книги англійського письменника XV ст. Т. Мелорі «Смерть Артура» (1893–1894), яка була створена за легендою про короля Артура. Зображення ілюстрацій побудовані на контрасті темного фону і світлих фігур, а рух фігур, декоративний рисунок рослин відрізняються експресивністю ліній. Рисунки О. Бьордслі в ілюстраціях до п'єси О. Уайльда «Соломея» (1894) виконані на світлому фоні, без зображення навколишнього середовища, з мінімальною кількістю деталей. Більш пізні ілюстрації О. Бьордслі до журналу «Савой» насичені численними деталями, які передають характерні риси рококо [4].

Наприклад, на каліграфію – мистецтво писати розбірливим почерком – впливають графічні техніки, які удосконалюють форму рукописного шрифту стародавніх книг, документів тощо. Історія писемності стала еволюцією естетичних понять, які розвиваються разом з технічними інноваціями, швидкістю часу й інформації. Сьогодні каліграфія застосовується від листівок до високого шрифтового мистецтва, де експресія знаку народжує фантастичні форми. Приклади каліграфії можна побачити в релігійному мистецтві, графічному дизайні, у написах на камені періоду Палеоліту, в історичних документах тощо. На графічну форму шрифту впливають вибір інструментів і матеріали письма, основні з яких: туш, гострокінцеве, ширококінцеве, тупокінцеве перо, різець, пензлі. Попередник гострокінцевого пера – стилус, сталевим гострокінцевим пером виконується шрифт з натисками та переходами, а наприкінці XVIII – на початку XIX ст. розробили двонатискний шрифт (англійський шрифт). Ширококінцеве перо (калам) винайшли в Єгипті у IV тис. до н. е., а з 600-х рр. заточеною очеретяною паличкою з пташиного пера з косими або прямими зрізами писали на папірусних сувоях, пергаменті та папері. Ширококінцевим пером закладено основу для всіх сучасних шрифтів, а сучасне сталеве перо називається «рондо». Тупокінцевим пером називається сталеве перо із засічками («редіс»), такими перами виконували шрифти, які схожі на готичні. Основні види штрихів: чорні лінії проведені картографічною ручкою і китайськими чорнилами, білі лінії – картографічною ручкою і білими чорнилами на чорній поверхні.

Історія писемності характеризує розвиток чотирьох видів письма. Наприклад, піктографічне – найдавніше письмо у вигляді наскельних рисунків; ієрогліфічне письмо давніх держав (Єгипет, Месопотамія, Китай).

Знаки ідеографічного письма – ієрогліфи – можуть бути окремими словами або поняттями, складовим письмом деяких народів Індії, Японії, що застосовувалося поряд з китайськими ієрогліфами. Буквено-звукова система письма – основа письма багатьох народів світу, специфіка яких знайшла відображення і в фонографічному складі алфавітів. Наприклад, у латинському алфавіті – 23 знаки, в італійському – 21, вірменському – 39 і т. д. Знаки алфавіту графічно відрізняються один від одного і в своєму найпростішому зображенні представляють графеми (незмінні форми букв). Графематичний склад буквено-звукового алфавіту складався століттями на основі вимог функціональності написання і читання, а перший буквений алфавіт з'явився в XVI ст. до н. е. Семітські племена перейняли з єгипетського письма знаки-ієрогліфи, в результаті чого так виникло первісне буквене письмо. Фінікійці стали посередниками в буквено-звуковому письмі з Середземномор'я до греків. Найдавніші грецькі капітальні (головні) букви з'явилися у VIII ст. до н. е., але тільки до IV ст. до н. е. вони стали графічно простими. Головними подіями в історії шрифту стали: закінчена графічна форма буквено-звукового алфавіту Стародавньої Греції (IV ст. до н. е.); заснування римського капітального шрифту (I ст. до н. е.); завершення формування графіки малих літер каролінгського Мінускула (VIII ст. н. е.); створення алфавіту слов'яно-руської системи письма – кирилиці (кінець IX ст.); відродження в Західній Європі каролінгського Мінускула і античного письма – квадрата; створення гуманістичного шрифту – антикви (XIV–XV ст.); створення друкованих шрифтів ренесанс-антикви (XV–XVI ст.); заснування класичної антикви в Європі (кінець XVIII ст.); виникнення нових шрифтів: гротеск (рубаний), єгипетський (брусковий) у XIX ст.; подальший розвиток шрифтів гротеску; створення стрічкової антикви тощо.

Готичні шрифти як варіанти латинського письма епохи середньовіччя виникли в XI ст., прийшовши на зміну каролінгському письму. В Італії перші друковані книги з готичним шрифтом з'явилися в 1473 р. (твори Х. де Торквемади, Р. Караччіоло), в європейських країнах застосовувалася фрактура (різновид готичного письма), при цьому вона чітко протиставлялася антикві. Надалі відмову від фрактури було пов'язано з Нідерландською і Англійською революціями, а з XVI ст. готичне письмо поступово витіснялося шрифтами на основі антикви, найдовше (до 1918 р. і іноді до 1945 р.) готичний шрифт зберігався в Німеччині і в Латвії. Сьогодні готичні шрифти використовуються в шрифтовому мистецтві і дизайні.

Використовуючи шрифти, виконуються шрифтові плакати з простими композиційними рішеннями, мінімальним набором шрифтів, скупюю орнаментикою, що зорозво впливає на гармонійну злагодженість композиції, характером літер, органічним зв'язком зі змістом. У 1977 р. вийшла праця С. Смирнова «Шрифт і шрифтовий плакат», де ґрунтовно аналізується історія шрифтів та їх систематизація. Шрифтовий плакат поєднує в собі принципи мистецтва плакату, шрифту і поділяється на два типи, а саме: мінімалістичний і складно-експресивний. Перший тип з'явився завдяки

традиціям стандартизованого текстового блоку і функціональної типографіки ХХ ст. Другий тип характеризується національними особливостями шрифтових культур народів, особливостями творчості автора плаката. Художньо-графічний аналіз рукописних шрифтів у палеографії, що вивчає історію писемності, для аналізу стилів письма застосовує методику палеографічного дослідження, що становить певні інтерес і користь для художника, який досліджує шрифт. Оскільки для звичайної людини важливо знати і вміти відтворювати тільки каліграфічні варіанти основних видів письма, то таку методику стосовно до практики художників у дещо зміненому і скороченому вигляді слід назвати основним методом художньо-графічного аналізу рукописних шрифтів. Застосовувати такий метод можна при вивченні не тільки історичних, але й сучасних рукописних шрифтів.

Висновки. Розвиток графічних технік є вагомим внеском у національне шрифтове мистецтво, дизайн, культуру України. Графічні техніки змінилися з часів їх становлення, оскільки на початку ХХІ ст. ускладнилися технології і фактури відбитка. Сьогодні використовуються футуристичні, абстрактні форми, а митці продовжують пошуки нових засобів і методів графічних технік для збагачення шрифтового мистецтва. Аналіз сутності і репрезентації графічних технік у шрифтовому мистецтві вказує на взаємозалежність давньої спадщини і досягнень ХХ ст., що уможливило розробку концепцій подальшого використання графічних технік і вплине на розвиток культури в Україні.

Список використаних джерел

1. Лещинский А. А. Основы графики : учеб. пособие / А. А. Лещинский. – Гродно : ГрГУ, 2003. 194 с.
2. Вовчок Г. М. Виховна функція ілюстрації дитячої книги [Електронний ресурс] / Г. М. Вовчок. – Видав. дім «ТМ Меганом»: веб-сайт. – Режим доступу : <https://int-konf.org/ru/2013/suchasnist-nauka-chas-vzaemodiya-ta-vzaemovpliv-18-20-11-2013-r/610-vovchok-g-m-vikhovna-funktsiya-ilyustratsiji-dityachoji-knigi>
3. Аксенов Г. П. Эволюция художественно-образной выразительности графического дизайна в процессе развития полиграфических средств [Электронный ресурс] / Г. П. Аксенов // Человек и наука : диссертации по гуманитарным наукам : веб-сайт. – Режим доступа : <http://cheloveknauka.com/evolyutsiya-hudozhestvenno-obraznoy-vyrazitelnosti-graficheskogo-dizayna-v-protssesse-razvitiya-poligraficheskikh-sredstv#ixzz5tNR6tE00>
4. Проненко Л. И. Каллиграфия для всех / Л. И. Проненко. – М. : Книга, 1990. – 247 с.
5. Фаворский В. А. Об искусстве, о книге, о гравюре / В. А. Фаворский. – М. : Книга, 1986. – 240 с.
6. Ефимов В. Великие шрифты. Шесть из тридцати. Книга первая. Истоки / В. Ефимов. – М. : Пара Тайп, 2006. – 183 с.
7. Ефимов В. Великие шрифты. Шесть из тридцати. Книга вторая. Антиква / В. Ефимов. – М. : Пара Тайп, 2007. – 224 с.

8. Смирнов С. И. Шрифт в наглядной агитации / С. И. Смирнов. – М. : Плакат, 1988. – 92 с.
9. Пономарёв Е. Шрифты «новой волны». Итоги. / Е. Пономарёв // Просто design. – 2005. – № 3. – С. 44–47.
10. Храмова-Баранова О. Л. Становлення і розвиток монотипії як засобу графічної виразності у мистецтві / О. Л. Храмова-Баранова, С. Є. Куколь // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв : зб. наук. праць. – Харків : ХДАДМ, 2016. – № 6. – С. 37–41.

References

1. Leshchinskiy A. A. Graphic basics / A. A. Leshchinskiy. – Grodno : GrGU, 2003. – 194 p.
2. Vovchok G. M. Educational function of illustration of a children's book [Electronic resource] / G. M. Vovchok. – Vydav. dim «ТМ Meganom» : website. – Access mode : <https://int-konf.org/ru/2013/suchasnist-nauka-chas-vzaemodiya-ta-vzaemovpliv-18-20-11-2013-r/610-vovchok-g-m-vikhovna-funktsiya-ilyustratsiji-dityachoji-knigi>
3. Aksenov G. P. The evolution of artistic and figurative expressiveness of graphic design in the process of developing printing tools [Electronic resource] / G. P. Aksenov // Chelovek i nauka : Humanities dissertation : website. - Access mode : <http://cheloveknauka.com/evolyutsiya-hudozhestvenno-obraznoy-vyrazitelnosti-graficheskogo-dizayna-v-protsesse-razvitiya-poligraficheskikh-sredstv#ixzz5tNR6tE00>
4. Pronenko L. I. Calligraphy for everyone / L. I. Pronenko. – М. : Kniga, 1990. – 247 p.
5. Favorskij V. A. About art, about a book, about engraving / V. A. Favorskij. – М. : Kniga, 1986. – 240 p.
6. Efimov V. Great fonts. Six out of thirty. The first book. The origins / V. Efimov. – М. : Para Tajp, 2006. – 183 p.
7. Efimov V. Great fonts. Six out of thirty. The second book. Antiqua / V. Efimov. – М. : Para Tajp, 2007. – 224 p.
8. Smirnov S. I. Font in visual agitation / S. I. Smirnov. – М. : Plakat, 1988. – 92 p.
9. Ponomaryov E. Fonts of the "new wave". Summary / E. Ponomaryov // Просто design. – 2005. – No. 3. – P. 44–47.
10. Khramova-Baranova O. L. The formation and development of monotype as a means of graphic expression in art / O. L. Khramova-Baranova, S. Ie. Kukol // Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv : coll. of sci. works. – Kharkiv : HDADM, 2016. – No. 6. – P. 37–41.

E. L. Hramova-Baranova

Historical aspects of the influence of graphic techniques on type art

Based on the analysis of historical aspects of the development of graphic techniques as a means of graphic expression, it is necessary to investigate the influence of these techniques on font art to reveal the creative potential of artists. To date, there has been few research on the subject, and some studies do not fully reflect the impact of graphic techniques on font art. The purpose of the study is to

promote graphic techniques, the effective selection of them as a means of graphic expression in font art and design. Insufficient study of graphic techniques, their significant importance and role in font art and the approval of artistic image determine the relevance of the topic. The historiography of the problem has been investigated and it has been proved that a small number of scientists worked on the study of the development of graphic techniques and font art. Experts such as A. Leshchinsky, V. Favorsky, V. Efimov, S. Smirnov, E. Ponomarev, L. Pronenko and others have made significant contributions to the study of these issues.

One of the oldest graphic techniques is ink, feather. A pen is an ink drawing tool known to the people of the East as "kalam". Birds and reeds have been used since ancient times, and at the end of the eighteenth century metal feathers that give a thin and even line began to be used. Reed and goose feathers give a more energetic touch, though their possibilities are more limited than that of a metal feather. Piston or ballpoint pens are convenient for drawing straight lines, but despite such advantages, classical technologies, namely: drawing with a pen and a reed stick that allows to draw fine lines and strokes are the most expressive. Indian ink – a material for drawing with brush or feather, made of soot and glue. For example, in such a technique English graphic artist Aubrey Beardsley, a characteristic feature of the paintings of which was the absence of unnecessary, worked. The artist, placing masses of black and white spots, gave the leading role in the composition to balance and contrast. Rich in details, made with one line, figures and objects in A. Beardsley's works are voluminous and emotionally expressive. A. Beardsley was engaged in self-improvement and self-education, and before beginning the process of creating a graphic work, he studied the history of art, determined the most successful use of composition, a color solution, which he later applied in his works. The artist did not perform sketches, and the first recognized work by A. Beardsley became illustrations to the book of the English writer of the XV century T. Malory's "Death of Arthur" (1893–1894), which was created following the legend of King Arthur. Images of the illustrations are based on the contrast of dark background and light figures, and the movement of the figures, decorative pattern of the plants differ in the expressiveness of the lines. Beardsley's drawings in the illustrations to the play "Salome" (1894) by A. Wilde were made on a light background, without the image of the environment, with a minimal amount of detail. More recent illustrations by Beardsley to Savoy were full of numerous details that conveyed the Rococo characteristic features.

The history of writing characterizes the development of four types of writing. For example, pictographic – the oldest letter in the form of rock drawings; hieroglyphic letter of ancient states (Egypt, Mesopotamia, China). Semitic tribes took over the hieroglyphs from Egyptian script, resulting in the original letter. Phoenicians mediated an alphabetical letter from the Mediterranean to Greeks. The oldest Greek capital letters appeared in the VIII century BC, but only until the IV century BC they became graphically simple. The main events in the history of the font were the following: completed graphic form of the alphabet in letters and sound of ancient Greece (IV century BC); founding of Roman capital font

(Ist century BC); completion of the drawing of lowercase letters of Carolingian Minuscule (VIII century AD); creation of the alphabet of Slavonic-Russian system of writing – Cyrillic (end of IX century); revival in Western Europe of Carolingian Minuscule and ancient letter – the square; creation of humanistic font – antique (XIV–XV centuries); creation of printed fonts of Renaissance antique (XV–XVI centuries); founding of classical antique in Europe (end of XVIII century); emergence of new fonts: grotesque (chopped), Egyptian (bar) in the XIX century; further development of grotesque fonts; creating tape antique and others.

The development of graphic techniques is a significant contribution to the national font art, design, culture of Ukraine. Graphic techniques have changed since their formation, since the beginning of the XXI century the technology and the texture of the imprint have become more complicated. Today, futuristic, abstract forms are being used, and artists are continuing their search for new tools and techniques for graphic arts to enrich font art. The analysis of the essence and representation of graphic techniques in font art indicates the interdependence of the ancient heritage and achievements of the twentieth century.

Keywords: art, type art, calligraphy, graphic techniques.